

YAŞAM AKIŞI PERSPEKTİFİ İÇİNDE KADINLARIN AİLE ROLLERİ

HELENA Z. LOPATA(*)

Aylin OK(**)

Çağdaş Amerikan kadınları, yaşamları boyunca aile boyutu içinde işgal ettikleri çeşitli rollere dair öncelikleri nasıl algılamakta ve bunları bir görev olarak (nasıl)(***) üstlenmektedirler? "Anne" (rolü), "eş" (rolünü) aşmakta mıdır? Kız evlat ne zaman çok önem kazanmaktadır? Büyükanne rolünün unsurları nelerdir? Bu ve diğer bir çok soru, konunun karmaşıklığına ilişkin dikkatimizi çekmektedir. Bu tür soruların aileleri, çocukları, sülaleleri ve eşleri ile ilişkileri modellendirilmiş olsa dahi, erkekler için nadir olarak ortaya sürülmesi epey ilginçtir. Erkeklerin yaşamının en önemli odağı, onların mesleki ve politik rolleridir. Kadınlar için ise ailesel rollerin merkeziliği, işgücüne katılımdaki güncel yönelimlere, yükselen ilk evlenme yaşına, geciktirilen çocuk doğumlarına ve düşük doğurganlık oranlarına rağmen, gerçek olarak kabul edilmektedir.

Aile çalışmalarında kadınlara önem verilse bile, kadınların, ailesel bağlantılar (commitments) hiyerarşisi içinde yaşam boyunca(life course) olan değişimlere pek az önem verilmesi biraz gariptir. Bu makale, yaşam akışı perspektifi ve sosyal değişme bağlamındaki son araştırma verilerini inceleyerek, unutulmuş bu noktayı telafi etme çabasıdır.

(*) Orjinal metin : "Women's Family Roles in Life Course Perspective", Analyzing Gender, A Handbook of Social Science Reserach, Edith: B.B.Hess and M.M. Ferree, Sage Pub. USA. 1987

(**) Araştırma Görevlisi , Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

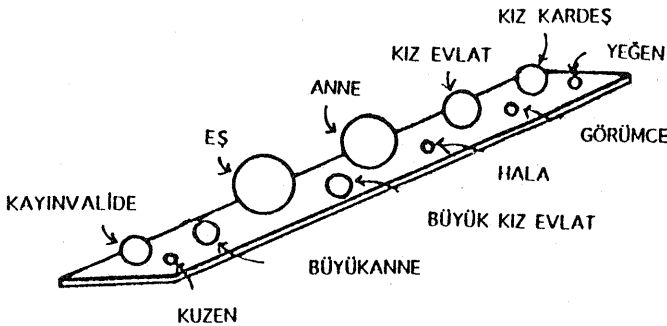
(***) Parantez içindeki yazılar, çeviri bütünlüğünün bozulmaması amacıyla çeviren tarafından eklenmiştir. Bazı deyimlerin İngilizce karşılıkları da verilmiştir.

Fakat öncelikle bazı önemli tanımsal kaygıları ele almak zorundayız. "Sosyal rol" terimi statüyü, beklentiler setini ya da streotipini gösterecek şekilde dikkatsizce kullanılmış olmakla birlikte burada görevleri ve kişisel hakları içeren bir sosyal kişi (person) ile onun sosyal alanı (social circle) arasındaki karşılıklı sosyal ilişkiler, modelleştirilmiş bir set olarak tanımlanmaktadır (Lopata, 1964; 1966;1971; Lopata et al, 1984). Bir sosyal role özellikleri ile birlikte giren bir kişinin layığıyla bu görevleri yerine getirdiği ve haklarına ulaştığına inanılmaktadır. Haklar, yöntem üzerindeki görüş birliği içinde, bireyin rolü yerine getirmesini sağlamada, alanın üyeleri yoluyla katkıda bulunan eylem ve nesnelere. Sosyal alan, rol içinde kişi ile etkileşimde bulunan herkesi içermektedir. Böylece rol, sadece görevleri değil, fakat karşılaşılan ortak hedefler aracılığıyla bir ilişkiler akışını da barındırmaktadır. Bir ikinci tanımsal fark, cinsiyet kimliği (gender identity) kavramını işin içine sokmaktadır. İnsanoğlu, biyolojik karakteristikler temelinde, cinsiyet kimliğine doğumla birlikte sahip olmaktadır. Tüm toplumlarda bu kimlik çok önemli olup, sosyalizasyon yoluyla bu kimliklendirme, birey için mevcut olan sosyal roller ve ortak (genel) rollerin yerine getirilme şeklini etkileyerek, yaşam boyunca taşınacak olan cinsiyet kimliğine aktarılacaktır (Bernard, 1975; 64; Lopata ve Thorne, 1978). Bunlar sadece cinsiyet rolleri olmayıp, kişinin kendini nasıl göreceğini ve statünün nasıl tahsis edileceğini etkileyen cinsiyet kimlikleridir. Tipik olarak cinsiyet, alt statü konumunun kadınlara ayrıldığı ikili bir statü yapısını şekillendirmektedir (Bernard, 1981; Laws, 1979). Amerika gibi bir toplumda, yaygın statü kümeleri (kristalleşmiş) ile karakterize edilebilen cinsiyet, çeşitli statü hiyerarşilerindeki konum için sadece bir kriter olmaktadır. Bir üst sınıf kadınına, bir alt sınıf erkeğine göre daha yüksek statü verilebilmektedir. Henüz cinsiyet kimliği, benlik (self) kavramı, rol seçimi ve erkek hakimiyetini sürdüren, işin cinsel bölümünü üzerine temellenmiş cinsiyet ilişkileri olarak roller arası ilişkilerin önemli bir görünümünde kalmaktadır.

Yaşamın herhangi bir döneminde kişi, zaman boyunca değişen, yaşlanan birisinin bıraktığı, genç birisinin ise isteyerek veya değil, ileriki sosyalizasyonu boyunca hazırlandığı ve girdiği

bir sosyal roller kümesi içinde bulunur. Sosyologlar, rol kümelerini iki şekilde analiz etmektedirler: Sosyal yaşam alanına (social life space) göre ve kişi tarafından geliştirilen hiyerarşik bir sistem olarak. Sosyal yaşam alanı perspektifi hem küme içinde kapsanan miktarı-kurumsal çok boyutluluk- hem de tek bir kurum içindeki rollerin miktarı ile -zengin veya yoksul boyut- uğraşmaktadır. Rol kümesi birçok kurumu kapsayan kişiler, kümesi daha sınırlı olanlara göre herhangi bir boyut üzerinde daha az odaklaştırılmaktadırlar. Çok boyutlu rol kümeleri, psikolojik mutluluk (Bruch, 1984; Long ve Porter, 1984) ve bireysel otonomi ile de ilişkilendirilmiştir.

Hiyerarşik sistem, küme içindeki her bir rolü üstlenin kişinin kendisinin önemine işaret etmektedir. Çoğu insan, sosyologların yaptığı şekilde kendi rolleri arasındaki farkı görmemekte, fakat çatışmalar başladığında, üstlendikleri çeşitli rollerin önceliklerinin az veya çok bilincinde olmaktadır. Rol kümesinin hiyerarşik yapısı, değer biçilmiş rollere (valued roles) giren veya çıkan bir kişi olarak yaşam boyunca değişmektedir. Şekil 1 ve 2 hem rol kümelerinin hiyerarşik düzenlenmesini hem de yaşam alanını açıklamaktadır.

Şekil 1: Yetişkin Bir Kadının Tek Bir Boyutu

Bu makale, kendi rol kümesinin tek bir boyutu, aile boyutu üzerindeki sosyal rollere ilişkin olarak kadınlara ayrılmış hiyerarşik konumlar içindeki değişimleri ve yaşam boyuncaki yükümlülüklerin incelenmesine adanmıştır. Örneğin, yaşamlarının orta yaşlarındaki Amerikan kent kadınlarına ait bir çalışma, (kadınların) şu anda işgal ettikleri rollere çok güçlü bir şekilde bağlandıklarını bulmuştur. Buna ek olarak bir işçi ya da eş gibi yarışan rolleri olmaksızın, annelik rolünün kadın olduğu konusunda önemli bir vurgulama olasıdır (Lopata ve Barnewolf, 1984:92). Küçük çocukların varlığı ya da yokluğuna bağlı olarak eş rolü ya ilk ya da ikinci derecede çok önemlidir. Bu, diğer toplumlardakilerle karşılaştırıldığında, Amerikan kadınlarının aile boyutu içindeki rollerinin yalınlığı nedeniyle süpriz olmamaktadır. Bu nedenle de, sadece eş rolü, genelde sosyal sınıf ve ırk temelinde toplumumuzda önemli varyasyonlar olmakla birlikte, bir Hintli birleşik aile üyesine göre, küçük çekirdek ailelerde yaşayan Amerikan kadınları için çok daha önemli olarak görünmektedir. Şimdi yaşam boyunca, aile rollerinin kayan hiyerarşisini izleyelim.

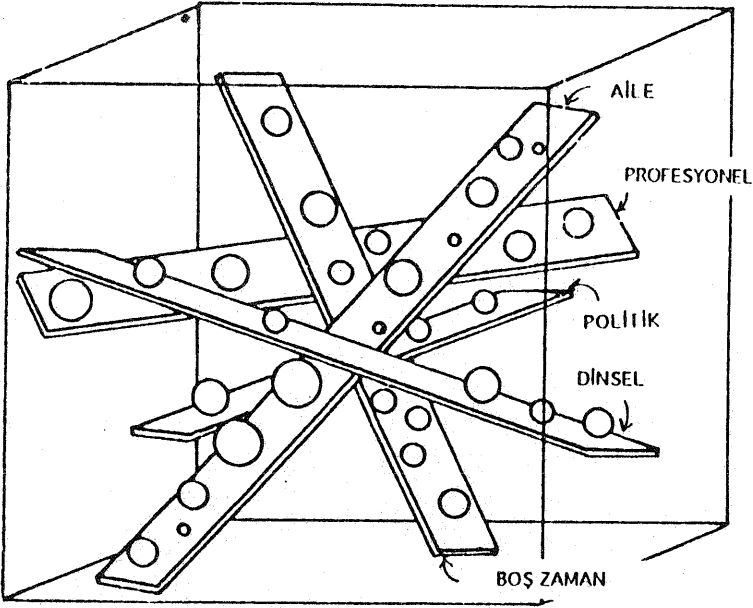
DÖNÜŞME VE BİR KIZ DAHA SONRA BİR KADIN OLMA

Doğum ve bir çocuğun kabulü anne baba, erkek kardeş, kız kardeş, büyük anne, büyük baba gibi bir takım potansiyel rolleri harekete geçirmektedir. Bu ilişkiler seti, çocuğun imaja uyum sağlamasını garanti etmeye çalışan ve bir kadın ya da kızın benzemesi gerekli şeyin örneğine zaten sahip olan "önemli diğerleri" (significant others) tarafından, çok kompleks bir sosyalizasyon sistemini başlatan, cinsiyet (gender) üzerine temelli kültürel idealler yoluyla görülmektedir. Bununla birlikte her bir kültür, imajın sınırları içinde bireysel çeşitliliğe izin vermekte hatta teşvik etmektedir. Tüm kızlar aynı derecede eşit olamazlar ya da aynı tarz kadın olmaları beklenemez. Buna ek olarak, egemen normlarda ırksal, etik, sınıfsal ve diğer alt kültürel varyasyonlar bulunmaktadır (Elkin ve Handel, 1984). Dönüşüm ve bir kadın olma sürecinde kız çocuğu çoğu zaman değişecek ya da Büyük depresyon gibi belirli tarihsel olaylar karşılığında bir sosyal roller şemasına girip çıkacaktır (Elder, 1974; Hareven, 1978).

Erkeklerle göre daha büyük bir derecede, bazen dramatik dönüş noktasıyla biyolojik değişmeler, kadınların yaşamlarındaki dönemlere parametreler koymaktadırlar (Bernard, 1975; Laws ve Schwartz, 1977; Rossi 1968). Kadınların üremeye ilişkin katkılarını vurgulayan toplumlarda, yaşam dönemleri adet başlangıç dönemi (premenarchial), çocuk doğurma ve menapoz sonrası olarak bölünmektedir (Bernard, 1975a:100). Çağdaş feministler, modern Amerikan toplumunda eğer annelik rolüne girdilerse, yaşamlarının 1/4'ünden daha azında eylemsel olarak çocuk doğurma ve büyütme ile yine çok gerekli olan diğer rol yükümlülükleri ile meşgul olduklarını kanıtlamışlardır (Ehrenreich ve English, 1979; Freidon, 1963; Huber ve Spitze, 1983).

Kronolojik yaşlar ve dönüm noktaları sinyalleri, kültürler ve zaman boyunca bir hayli değişmektedir. Amerikan kültürü, rol kümelerinin birçok çelişkili ve değişen imajları ile kadınların değişim dönemlerini (transition of women) içinde barındırmaktadır. Geleneksel sosyalizasyon pratikleri, genç kadınlara yetenekli olmayı, en azından iyi anneler ve ikinci olarak eşler olmaları amacını gütsede, kadın şu an evli olmasa bile, anneliği teşvik eden pek az yapısal dayanak bulunmaktadır. Fakat buna rağmen, anneliği teşvik eden birçok ideolojik destek ve pronatalist politikalar da görülmektedir (Rich, 1976). Feminist hareket ve genç kadınların kendileri, eşlik-annelik-evkadınlığının dışındaki rolleri üstlenmenin önemini vurgulamaktadırlar (Lopata et al, 1985). Amerikan kent kadınlarının artan bir oranı, eğitim ve işbaşı eğitim aracılığıyla çalışma yaşamı rollerine hazırlanmakta ve evlilik ile ebeveynliği, kamu alanındaki yaşamlarına müdahale edeceği varsayımıyla ertelemektedirler. Diğer bir grup kadın ise, ailesel ve ailesel olmayan rolleri ne zaman ve ne şekilde birleştirecekleri yönünde çok az tercihe sahip görünmektedirler.

Bununla birlikte, şu anda, yaşamlarının 15-20 yılı süresince beyaz orta sınıf kadınları için de geçerli olmak üzere, eş- anne -evkadını alt kümesi, öğrenci-çalışan- kariyer yapan kadın alt kümesiyle zorlukla birbirine bağlanmıştı (Troll, 1977). Amerikan kadınlarını bu yaşam akışından azat etmek için iki önemli değişme oluşmalıdır: sosyal yapıyı, hem erkek hem de kadınların

Şekil II: Kurumsal Boyutların Değişen Zenginliği ile Çokboyutlu Bir Yaşam Alanı

kuşatıldıkları alanlardaki değişkenlik ve esnekliğe açmak ve bu tür yükümlülükleri teşvik etmek için her iki cinsin sosyalizasyonunda değişiklik yapmak. Çoğu kadının, yaşamının önemli bir bölümünü ücretli işlerde geçirdiğini varsayarsak, çok boyutlu bir yaşama bağlanma temeli erkenden kurulabilir ve eğitim aracılığıyla da güçlendirilir. Doğum yıllarında, ücretli işten çekilmeyi bekleyenler ya da bu her iki alt kümeyi bir araya getirmek isteyenlerin, şu anda diğer ülkelerde mevcut olduğu üzere, toplumsal çalışmanın yardım sağlama derecesine getirilmesi durumunda, kendi kişisel kaynaklarını sağlayabilecek bir uyarlanabilirliğe sahip olmaları gerekecektir. Ev yaşamı ve kamu yaşamı arasındaki seçim ikilemi, çizilecek olan kadın ile erkeğin ihtiyaçlarının her ikisi için de gösterilmiştir.

Toplumsal ekonomik yapıda, özellikle de ücretli iş şemasındaki devam eden katılığa rağmen, bir Amerikan kentindeki çalışmamızda yer alan 25-54 yaş kadınları, yaşam modellerinde (life patterns) büyük bir heterojenlikve statü paketlerinde belirsizlik göstermişlerdir (Lopata et al; 1985). Ulusal görünümü yansıtmada genç kadınlar daha yaşlı benzerlerinin gerçeğine göre çok daha değişik şekillerde, farklı rolleri birleştirmektedirler. Sosyal zemin (background) karakteristiklerinin etkisi ise burada reddedilmektedir. (Kadınların) birçoğu (%43) okula geri dönmüş, iş başı eğitim programlarına yazılmış veya mesleklerini değiştirmişlerdir. Yaşam sürelerinin tüm dönemlerinde evlilik yapmakta veya boşanmakta, çocuk doğurmayı ertelemekte ve sıklıkla da çocuk yetiştirmekle işi birleştirmektedirler. Bazıları, bunu bu şekilde planlasa bile, önceki kuşaklara göre, evin dışında iş dünyasına daha fazla katılarak, mesleki hazırlığa katılmaktadırlar. Başka bir grup kadın ise, mutsuz bir evliliği sona erdirmiş ve (birbirine) karışmış ailelerin (blended families) tüm komplikasyonlarıyla birlikte ikinci hatta üçüncü evliliklerini yapmışlardır.

Yaş, vücuttaki görünüm ve yetenek farklılıkları ile birlikte ek bir takım kimlik ve fırsat sorunları getirmektedir (Rossi, 1985). Dulluk, erkeklere nazaran ekseriya kadınların karşısına çıkmaktadır. Emeklilik ise genelde cinslerin biri tarafından denenmektedir. Annelik, eşlik ve meslekler üzerinde odaklaşan bir toplumda, yaşlılıkla önemli rollerin kaybı kaçınılmaz hatta hoşagiden bir 'serbestlik' olarak görülebilmektedir (Cumming ve Henry, 1961). Fakat diğer bir takım rollerin önemli bir şekilde artabileceğini de araştırmalar göstermektedir (Lopata, 1979). Arkadaşlık, komşuluk, kilise üyeliği, klüp ve topluluklarla ilgili sorumluluklar yüklenme anlamlı olabilmekte ve kadınlar için çok önemli olduğu üzere, kültür içinde tanımlanmış rolleri ihmal etmenin verdiği suçluluk duygusu olmaksızın (bunlara) katılabilmektedirler. Bu nedenle de aile ya da mesleki rollerin eksikliği (kişileri) zorunlu olarak toplumsal izolasyona sürüklemeyebilmektedir.

Bugün, Birleşik Devletler'deki kadınların başlıca ailesel rollerinin yaşam akışı analizine dönerek, kız evlat, kız kardeş, eş,

anne,kayınvalide, üveyanne ve büyükanne rollerini incelemeye çalışacağız.

KIZ EVLAT

Kız evlat rolü bir kadın tarafından yerine getirilen tüm rollerin ihtimalen en fazla değişeni ve uzun bir süreye sahip olanıdır . Tüm üç ilişkideki temada, varyasyonları ile birlikte, kişi, ikili olarak annesine ve babasına göre olmak üzere, ailesi için bir kız evlattır. Rol, kız evlat olması nedeniyle kızın/kadının karşılıklı etkileştiği herkesi kapsamaktadır. Sosyal alanın içeriği, ilgili olan tüm kişilerin rol kümelerinde olduğu gibi, zamanla değişmektedir. Erkek evlatlar gibi kız evlatlar da kardeşlerine karşı, aileleri için gerçekten görev olan yükümlülüklerine sahiptirler- bir diğerini döğmek ya da kavga etmek değil, nazik olmak, çeşitli işlerde yardımcı olmak, başkalarından gelecek tehlikelere karşı (onları) korumak v. b. gibi. Bazı ailelerde kız evlat aile içinde ve diğer aile üyelerinin bakımında, anneye ilişkin işlerde en büyük yardımcı olabilirken, ebebeynlerin vekil sıfatı taşıdığı bazı evlerde ise çocukluğun ve genç yetişkinliğin tüm ödüllere ulaşan bir "prens" olabilmektedir. Her toplum ve sosyal sınıf, erkek çocukların hak ve görevlerinden farklı olarak, cinsiyet ayrımlı bir şekilde, ev işlerine yardımcı olma ya da yoldaş, arkadaş olma gibi ailelere yönelik olarak, kız evladın görevlerini içeren birtakım normlara sahiptir (Lopada, 1979).

Anne ve babaların, kız ve erkek evlatlarını sosyalle etme şekilleri, tüm derecelerde farklı olduğundan, kız evlatlar, anneden dolayı daha ilk yaşlarda babadan ayrılmakta ve onların eylemlerini farklı tepkilerde bulunmaktadır(Longerman ve Wallace, 1985; Pleck ve Pleck, 1980). Çocuğun beklenen tarzda karşılık vermediği durumlarda ise doktorlar ve diğer uzmanlarla görüşülmektedir (Ehrenreich ve English, 1979). Her şeyin ötesinde kız evlat, iyi bir anne olarak, kendi annesini kabul eden şekilde büyüyecektir(Ruddick, 1982). Bizim toplumumuzda mız evlatlardan hoş görünmeleri, bir kat daha çabuk emeklemeleri ve çeviklikle hareket etmeleri, tam yaşında hatta Spock (1975) ve diğer uzmanların tahmin ettiğinden daha erken yürümeleri ve

konuşmaları beklenilmektedir. Başkanların, psikiyatristlerin, profesörlerin ve politikacıların kızları özel yeteneklere telkin edildiği ya da muhafaza edilen görünür bir 'halk ailesi' (public family) imajına sahip olduklarından örnek teşkil bir tarzda davranmakla yükümlüdürler.

Anne rolünü tartışırken inceleyeceğimiz kız evlat-anne ilişkisinin başlangıcı, feminist akım tarafından çok önemsenmiştir (Chodorow, 1978; Hirsch, 1981; Rich, 1976). Birbirine bağlı yaşamları içinde geçişlerle ilerlemekte olan yetişkin ve ergen kızlar ile anneleri arasındaki değişen ilişkiler Fisher (1986) tarafından analiz edilmiştir. Zaman boyunca kız evlatlar, kendi yaşam yollarında karar verme hakkını anneden almaktadırlar. Bazen hak ve görevlerdeki değişim, kız evladın sadece daimi bir zorlama ya da aktif isyanı sonrasında başarılmaktadır. En büyük kız evlat, bu bağımsızlık savaşında sıklıkla öncü ya da ileri uç kişisi olmaktadır. Hamle, aile normlarının çok temsilci olduğu ailelerde hedeflenmektedir. Örneğin bazen aile, ev kadını rolünde (kız evlattan) daha fazla yardım talep ederek, ilişkilerdeki değişimleri zorlayabilmektedir. Ergenlik yılları süresince sorun böylece hem anne hem de kız evladın her ikisi içinde bir itme ve çekme, 'elinde tutma ve bırakma' sorunudur (Fisher, 1986). Önce ya da sonra kız evlat anne ve babasından oldukça bağımsız (bir şekilde) kendi yaşamını kurmalıdır.

Kız evladın, anne olduğunda ise, tekrar kendi annesini resmedeceği yolunda bir kanıt da bulunmaktadır (Fisher, 1986). Artık kız evlat 'evli barklı' olduğundan, çocuk bakımı konusunda annesinin tavsiye ve yardımlarına yönelerek, birçok deneyimi paylaşmaktadır. Kendi çocukluğuna ilişkin perspektifi ekseriya değişmekte ve annesinin kendisine ilişkin davranışının daha iyi olduğunu anlamaktadır; "ilişkilerinin hiyerarşiksel doğası, (artık) daha az sorunludur" (Fisher, 1986: 126). Her ikisi de rol arkadaşı olmuşlardır ve küçük çocuk üzerindeki bir ilgiyi paylaşmaktadırlar. Böylece anne, kız evlat için bir destek kaynağı olmaktadır (Bruch et al. 1983). Bu karşılaştırmalı simetri ya da asimetrinin daha az endişe verici versiyonu, yıllarca devam edebilmektedir. Zenci Amerikalılar arasında kız evlatların nikahsız çocuk doğurma ve

yetiştirmelerinde bile, annelerinden hoşgörü ve destek alma hakkına sahip oldukları görünmektedir (Ladner, 1971; Stoples ve Mirande, 1980).

Kız evladın anneye ilişkin görevleri değişmeye başlar ve ebeveynlik döneminde bir artış gösterir. Bunlar hem duygusal hem de hizmet yönelimlidir (Lopata, 1972, 1979). Kız evlat tarafından sağlanan desteğin miktarı ve tipi, ilişkinin her iki tarafı ile desteklenen birçok faktöre bağlıdır: kız evladın (rol) kümesindeki yarışan roller ile destek sağlayabilme huzuru ve kendisi ile diğerinin tanımlanmış ihtiyaçları ile aile için mevcut alternatif kaynaklar gibi.

Yetişkin kız evlat rolünün çok sık çalışılan bir görünümü, anne babanın artık kendilerine tamamen bakamadıkları bir dönem üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zayıf yaşlıların kız evlatlarının karşılaştığı problem ve çözümlerde genişleyen bir profesyonellik ve kamu yararı, yaşlı bir toplumun demografik gerçeklerine uymaktadır. Erkeklerle nazaran daha uzun yaşayan kadınlar ile 85 ve üzeri yaş grubu, yaşlı bir nüfusun en hızlı büyüyen dilimidir. Sağlık ve mutluluğa ilişkin kamu desteği olmaksızın yaşlı ve hasta ebeveynlerin bakım yükü, onların çocuklarına düşecektir. yaşlı ebeveynlerin en önemli destekleyicisi, özellikle de dul annelerin, genelde kız evlattır (Lopata, 1979; Shanas, 1980). Erkek evlatlar daha az ve ev onarımı, mali konularda yardım gibi tam bir cinsiyet ayrımlı destek sağlamaktadırlar. Yani, aile içindeki işlerin cinsel ayrımlı yaşam akışının bir başından bir başına genişlemektedir. Kolay bağlantı kurulabilecek uzaklıkta yaşamasını ve genelde kompleks olan destek için halihazırda olmasını, seçim süreci her ne kadar güvence altına alsa da, kız evlat diğer kardeşlere nazaran genelde daha aktiftir. Stueve ve O'Donnel (1984)' e göre yaşlı anne babalar ile yetişkin kız evlatların bağlılığındaki farklılıklar, aralarındaki ilişki, sosyal sınıf ve iş ya da meslek gibi yarışan rollerin varlığıyla her iki kuşağın yaşamındaki olayların zamanlamasına bağlıdır.

Bir ebeveyne bakma, kız evladın rol kümesi içinde de bir çatışma oluşturmaktadır. Kocasını ve çocuklarını kız, evladın kendi ebeveynlerine katkıda bulunduğu zaman, enerji, para ya da diğer

harcamalara öfkelenebilmektedirler. Fakat kendisi de, kendi yükümlülük duygusunun derinliğini anlamakta diğerlerinin başarısız olmalarına alınabilmektedir. bundan başka ücretli iş de, kadının anne ve babasına ayırabileceği mevcut zamanı kısaltabilmektedir (Finch ve Groves, 1983).

Kız evladın son bir görevi, ölen ebeveynin sosyal kişiliğini canlı korumaktır. Ölümsüzlük bazı kültürlerde esas olarak kız evlatlara nazaran erkek evlat yoluyla güvence altına alınmaktadır -bu, sözkonusu kültürlerde erkek evlatların niçin bu kadar istendiklerinin de bir nedenidir- fakat çağdaş Amerika'da, aile anılarını gelecek kuşaklara aktarması beklenenler kız evlat ve gelinler olmaktadır.

Gelin örneği ilginçtir ve toplumdan topluma değişmektedir. Kız evlat olmaktan ziyade, oğulun ailesine karşı yükümlülüklerini yerine getirmesinde yardımcı olan, oğulun bir tamamlayıcısı (adjunct) olarak görülmektedirler. Bazı kültürlerde kız evlat, kendi ailesi ile bağlarının çoğunu ya da tümünü kesmekte ve tamamen kocasının ailesine katılmaktadır. Bu tür durumlarda gelin, kocasının ailesine katılmak için giden kendi kızlarının yerini alabilmektedir. Erkek evladın yaşlı ya da hasta ebeveyn için sorumluluğu olduğu düşünülen toplumumuzda, gelin, ev içinde başlıca bakım sağlayıcıdır (care giver).

KIZ KARDEŞ

Bir kız (ve bir erkek) kardeş, çoğu zaman sadece daha küçük kardeşlere bakmakla değil, fakat kendi itibarlarına da zarar vermeyecek bir şekilde davranmayı da güvence altına almakla yükümlüdürler. Ebeveynlerin tipi olarak yaş ve cinsiyet sınırları boyunca görevleri paylaştırmaları nedeniyle, cinsiyet doğum sırası ve kardeşlerin sıraları, ilişkilerini etkilemektedir (Brody ve Steelman, 1985). Uç durumlarda, örneğin, annenin olmaması gibi, kız kardeşler anne rolünü üstlenmektedirler. Bu kız kardeş ya da kız evlat rolünün bir parçası olarak görüp görmedikleri yani yaşlı kuşağa itaatten ziyade küçük kardeşlerle ilgilenmenin dışında bir şey yapıp yapmadıklarını çeşitli şartlar belirlemektedir. Kız

kardeşlerden çoğu zaman küçük kardeşin düğününde ayakta kalması ve (diğer) kız ve erkek yeğenlere vaftiz anne gibi davranması istenilmektedir.

Amerikan orta sınıfına kardeş grupları yetişkinlikte (birbirlerinden) ayrılmaya eğilimlidirler; halbuki daha az zenginler ve özellikle de alt sınıflar arasındaki yaşama ilişkin hareketlerin kısıtlanması, sürekli bir bağımsızlık döngüsünde sonuçlanmaktadır. Stack (1974), yoksul zenci kadınların, hizmet veya duygusal desteği garanti etmek için hayali kız veya erkek kardeşler uydurduklarını bulgulamaktadır.

Bununla birlikte, geniş ailenin yaşlılar için destek sistemlerinde aktif olduğunu ileri süren ilk iddialara rağmen (Sussman, 1962; Litwake, 1965), daha sonraki bir araştırma (Lopata, 1979; Shanas, 1980), kardeşlerin önemli bir destek kaynağı olmadıklarını bulmuştur. Kız ve erkek kardeşler, cenazede ve ara sırada dul kalanın zor zamanlarında, korktuğu anlarda görülmekte, fakat kent dullarının günlük yaşamında ve ilişkiler ağını desteklemede (yanında) bulunmamaktadırlar (Lopata, 1973, 1979). Yine erkek ve kız yeğenler de (bu durumda) bulunmayanlardır. Ayrıca rekabetsel olarak yetişkinlik, insanları kız ve erkek kardeşlere olan yükümlülüklerden serbest kıldığından, yakınlığı önleyebilmektedir. Coğrafik ve sosyo-ekonomik uzaklık da, özel zamanlar hariç, zor ilişki kurdukmaktadır. Ebeveynlerin ölümü, bir diğer bağlantı hattını kesmektedir. Bir habercilik ötesi (overheralded) akrabalık ilişkiler ağının benzer bulguları Gibson (1982) ve Lee (1980) tarafından da incelenmiştir.

EŞ

Amerikan toplumundaki en önemli işareti eş rolüdür; önemi birleşik ya da kök ailenin yokluğundan ve her bir ünitenin görece bağımsızlığından tercih yoluyla arkadaş (eş) seçiminden ve hoşlanılmayan ilişkileri sonuçlandırmada boşanmanın varlığından kaynaklanmaktadır. "Birleşik Devletler'deki hemen her yetişkin sonuçta evlenmektedir" (Cherlin, 1981:9), fakat şu anda insanların bu role girmeyi ertelediklerine hatta bazılarının bunu tamamıyla

reddettiklerine dair işaretler de bulunmaktadır. Örneğin Ehrenreich (1984) bazı kadınların meslek (kariyer anlamında) üzerinde odaklaşırken, erkeklerin azalan bir şekilde eş ve çocuklara bakmakla ilgilendiklerini iddia etmektedir.

Eşlik rolüne girme anlaşılması güç (karmaşık) bir süreçtir. Amerikalılar, tipik olarak ailelerini (Kendi ebeveynlerini) tercihde küçük bir etkiye sahip olmakla birlikte, genelde aynı sosyal sınıf, ırk ve çoğunlukla dinsel alt grup içinden, ailesi için kabul edilebilir ve gerekli niteliklere sahip olanlar havuzundan eşlerini seçmektedirler (Cherlin, 1981). Laws (1979) yakın zamanlarda bir dans veya hareket serileri olarak, geleneksel ve hatta güncel olarak kur yapmayı da tanımlamıştır (Skolnick, 1983).

Bir eş olma, varolan ilişkileri değiştirmekte, buna ek olarak yeni bir sosyal alan ve genellikle de gerçekliğin yeni bir oluşumunu gerekli kılmaktadır (Berger ve Kellner, 1970). Kız evlat, önceden ebeveynlerden bağımsız olarak yaşıyorsa evliliği hem kocasının karşılıklı etkileşime dahil olması, hem de yeni sosyal pozisyonu nedeniyle ilişkilerini değiştirecektir. Yine arkadaşlık (lar) farklılaşacak, boş zamanlar evli çiftlerle ilişkilere ayrılacağından, hala evli olmayan arkadaşlarla daha az görüşme eğilimi oluşacaktır (Lopata, 1975; 1979). (Yine) tek arkadaşlar, evli insanlar için bir 'tehdit' olarak görülme eğilimindedir (Duberman, 1975; Stein, 1976, 1977). Buna ek olarak, çiftin her bir üyesinin bir diğerinden hoşlandığı simetrik arkadaşlıklar geliştirme çabaları oluşturulacaktır. Amerikan toplumunda, kimliği evliliksel statüden ziyade, mesleki statü üzerine temellenmiş olan kocaya göre, evlilik gerçeğini inşaa etme sürecinde daha çok eşin (kadının) sorumluluk aldığı düşünülmektedir. Bernard (1972: 42), kadınlar için 'evliliğin şok teorisi'ne atıfta bulunarak, yavaş yavaş bir 'eş' olmanın bir erkeğin gereksinme duyduğuna nazaran daha çok zaman ve çaba aldığını belirtmiştir. (Evlilikle birlikte) eş, kızlık soyadını terketmekte ve Bayan John Brown olmaktadır. Bu geçiş, onu ailesine değil, kocasına bağlamaktadır. Chapman ve Gates (1977), Amerika'da da kabul edilen İngiltere Kamu Yasası terimlerinde, bir eşi tanımlayan yasalar değişme geçirmesine rağmen, eş olmaya ilişkin hala yasal dezavantajlar bulunduğunu

bulduğunu göstermişlerdir. Çok yavaş olarak evrimleşen evlilikteki ortaklık (eş olma durumu) daha ileri yasal reformler gerektirmektedir (Krauskopf, 1977), Hatta topluluk mülkiyeti yasalarının çoğu kadın için zarar verici olduğu da kanıtlanmıştır.

1950 ve 1960' larda Chicago'da görüşülen kadınlar, evliliğin kendilerini 'sorumsuz kızdan' evli bir kadına değiştirdiğini anlatmışlardır. Hala, yaşamın diğer görünümleri uygun bir şekilde değişmeden kalabilmektedir; yeni evli kadınlar, bugün genellikle, mesleklerindeki sorumluluklarını devam ettirmekte, hala ev işlerinin çoğunluğunu yapmakla birlikte bazı ev işleri paylaşılmaktadır. Eğer çift evlenmeden önce birlikte yaşamışsa, kimlik değişimi günlük rutinlerde zorunlu bir değişime getirmemektedir (De Maris ve Leslie, 1984; Macklin, 1977). Elbette evlilikte yaş ve başlıca roller ve ilişkiler, evli olmanın kişinin benlik kavramı ve ilişkilerini değiştirmesi derecesinde önemli faktörlerdir.

Karı ve kocalar üzerine (olan) literatürün çoğunluğu, aralarındaki güç ilişkisi ve bunun devamı veya değişmesini içeren anlaşma (negotiation) süreci üzerinde odaklanmaktadır (Blood ve Wolfe, 1960; Safilios-Rothschild ve Dikjers, 1980). Genelde aile dışı rollere ve becerilere katılma, bir eşin (genellikle kocanın) değeri üzerindeki gücünü arttırmaktadır. Modern orta sınıf evliliklerinde, kadının gücü, kendisi yeni doğan çocuklarla ev içinde çok boyutlu bir yaşamdan mahsur kalma şeklinde uzaklaşırsa ve uzaklaştığında azalmaktadır. Bu durumda kadın tam zamanlı bir evkadını ise, yaşamı ve kimliği artan bir şekilde iş dünyasına bağlantılı olan kocasınıninkilerden çok farklılaşacaktır. Eş'lik rolü, yeni annenin rol kümesi içindeki öneminin bir kısmını yitirecektir (Lopata ve Barnewolt, 1984). Çoğu kadın, çocuklar büyüdükten sonra temel konumuna dönmek için eş olma rolünü beklemekteyse de koca çoğunlukta çocuğu kıskanmakta ve görelî olarak ihmal edilmişlik hissetmektedir. Bu nedenle kadın için temel bağlılıklar ve benlik kavramından gelen büyük yaşamsal değişmelere ek olarak, annelik rolü ile eşlik rolü arasında bir çatışma bulunmaktadır. Ebeveynlik çoğunlukla hem anne hem de baba ve evlilik ilişkisi için kriz yaratıcı olarak tanımlanmaktadır (Dyer, 1963; Rossi, 1968).

Tam zamanlı ev kadını olan ve kocaları beyaz yakalı işlerde çalışan kadınlar, Hanna Papanek (1973) 'in "iki kişilik tek meslek" (two person-single career) dediği şeyle kuşatılmışlardı-yani kocasının kariyerine yardım eden destekleyici kişi olarak kadının işlevleri. Bu genellikle kocanın kendi dünyasında görüş uzaklığı kazanamamış olduğu ve kadının da hala annelik rolüyle derin bir şekilde kuşatıldığı evliliğin başlangıcından ziyade, yaşamın ortalarında meydana gelmektedir. Papanek (1979) yine dikkatimizi aile statüsü oluşturma noktasına da çekmektedir.

Karşılaştırmalı ve tarihsel olarak bakıldığında, kariyer kavramını, "aç gözlü kurumlar" la yüksek düzeyde bağlanmayı talep eden roller silsilelerini ya da önemli bir rolü içermek üzere genişletirsek, iki kişilik meslek yaygındır (Coser, 1974). Destekleyici bir eş olmaksızın-sadece psikolojik değil, aktif olarak da destek- bir kimse için, Amerikan profesyonel ve iş dünyasının yüksek basamaklarında bir mesleğe ulaşmak ve onu sürdürmek zordur. Nedeni de, bu tür desteklerden yoksun olduklarından, yönetim basamaklarında hareket etmede sorunlara sahip olmalarıdır. Destekleyici bir kişi olarak eş, koca, rolün genel temsilcisi, mesleki ünvanı taşıyan ve çalışılan örgütteki işin çoğunu yapan kişi olduğundan, erkeğe nazaran daha az görünmektedir. Bu nedenle de her ikisinin enerjisini emen, (kocanın) onun mesleğidir. Kadın, 'tahtın arkasındaki güç' olabilir fakat erkek kraldır ve kadının (hizmetlerinin karşılığı olarak aldığı, ödülleri dolaylı ve vekaletenken, ona (kocaya) dolaysız olarak ödenir (Lipman-Blumen ve Leavitt, 1976). Eşler, kocalarının mesleksel kariyerlerine dört şekilde yardımcı olurlar : (1) Ev kadınlığı rolünü yerine getirme şekillerinde, (2) Statü üretici çalışmalarda, (3) Gayret gösterme veya duygusal destek, (4) Kocanın sosyal alanı içindeki dolaysız ilgilenme.

İlk çalışma alanı, karılık rolü ve evkadınlığının arasında bir üst üste binmişliği içermektedir. Bir kadının aynı zamanda bir ev kadını olması mümkün olmayabilir, fakat çoğu için bu geçerlidir ve yemeğini hazırlama, giyinme ve yaşama alanının bakımını sağlama, yaşam tarzı için gerekli objeleri bulma, işlevsel bir ev düzeni temin etme ve mesleğinin gerginliğinden kendine gelmeye

çalışırken, çocukların ve diğerlerinin müdahalelerini güvence altına alarak kocanın ihtiyacı olan zamanı bölme yoluyla kocanın mesleki performansına yardımcı olur (Dulles, 1965; Finch, 1983; Lopata et al, Papanek, 1979). Başka bir deyişle, eğer kadın evkadınlığı rolünü yapmıyorsa, ya bunların hepsini (koca) kendisi yapacak ya da birilerini kiralayacaktır. Eğer evde erkek yoksa kadın bu görevlerin yapmak zorunda olmayacaktır.

"Önemli" erkeklerle evli kadınlar için statü üretici çalışma, kendi sosyal sınıf konumları ile orantılı bir ev ve sosyal yaşamı sürdürmeye ek olarak, klüp çalışması, gönüllü aktiviteler ve arkadaşlıklar, çocukları ve genç evli kadınları uygun davranış ve yaşam stiline sosyalize etme yoluyla, toplumsal görünürlüğü arttırmadaki çabalardan oluşmaktadır (Ostrander, 1984; Veblen, 1925). Daniels de (1985,1987) topluluk içinde ailenin statüsünü koruyucu kadın gönüllülere ilişkin sosyal becerilerin önemini tartışmaktadır.

Statü üretici çalışma ile kocanın mesleğiyle dolaysız yoldan ilgilenme arasında bir yerde Bernard (1972) tarafından dizayn edilen ve gayretsel bir işleve sahip olma şeklinde Ostrander(1984:39) tarafından geliştirilen aktiviteler durmaktadır. Bunlar 'dayanışma gösterme, yardımcı olma, ödüllendirme, anlaşma, anlama ve pasif olarak kabul etme'-yi içermektedir. Yöneticilerin eşlerine ilişkin literatür 'başıboşluk' ihtiyacını ve meslekle ilgili sık coğrafi yerdeğiştirmeden dolayı bir sosyal role, ilişkiye ya da topluluğa güçlü bir şekilde bağlanamamayı vurgulamaktadır (morgolis, 1979; Seidenberg, 1973). Bu tür yerdeğiştirmeler, yeni bir topluluk içinde ailenin sosyal olarak kurulması kadar, yeni evin oluşturulması ve fiziksel objelerin taşınması ya da taşınmamasını gerektirmektedir (bucher, 1977). Yine, yeni ilişkilere dek, kişisel stres ve yalnızlığa neden olan bu tür yer değiştirmeler çoğu evkadını için, kariyerini devam ettirmeyi düşünmeyi geliştirmekte ve mümkün kılmaktadır.

Kadının yaptığı iş, direkt olarak kocanın mesleğine yardımcı olmaktadır ve (bu) onun (kocanın) sosyal alanı içinde aktif bir katılma olarak üstlenmesi gerekli istek ve fırsatlarla birlikte değişmektedir. Ev kadınları üzerine bir çalışma, kadınların

kocalarının kariyerine olan etkilerini nasıl algıladıkları konusunda, ortak bir ev yaşamı boyunca, en az eğitilmiş kadınlar kesiminde, kocayı çok çalıştığı için rahatsız etmekten, çok eğitilmiş kadınların işte ve profesyonel mesleklerde direkt olarak yükümlülük kabul etmesine kadar sıralanan bir şekilde büyük sınıf farklılıkları bulunmuştur. Yüksek statülü mesleklerde-ordu çalışanları (Shae, 1941), fizikçiler ve profesörler (Fowkles, 1980) veya şirket yöneticileri (Kanter, 1977; Margolis, 1979; Scidenberg, 1973; Vender velde, 1979) gibi yüksek statülü mesleklerde, kadının erkeğin kariyerine olan katkısının önemini ispatlayan ciltler dolusu literatür bulunmaktadır. Akademik bir kitaba ilişkin sonuçların çoğu, destekleyici kadar, metni daktilo ettiği ya da fikir verdiği için eşlere olan teşekkürleri içermektedir ve bazı yazarlar da son zamanlarda yardımcı yazarlığı kabul etme yolundadırlar. Kişisel bilgisayarla tanışmadan önce de daktilo yazmanın önemini izin verin de küçümsemeyelim. Kadının payı hakkında dolaysız ilgisini talep etmemeleri nedeniyle, alt tabaka erkek meslekleri ile ilgili olarak karşılaştırılabilir literatür yoktur. Lopata (1980) orta yaşlı kadınların kendi kocalarına, aldıklarından daha çok dolaysız destek verdiklerini iddia ettiklerini bulmuştur. Yine bu, çoğu kadının mesleğinin işyerinden uzakta faaliyet gerektirmesi nedeniyle mümkündür. Birçok çalışmaya göre kadının ev işlerine kocasından aldığı 'yardım' ın ne kadar olduğu ya da kocanın eşinden ne kadar yardım beklediği konusunda kadının çalışıp çalışmaması çok az farketmektedir (Berk, 1980).

Kocanın mesleğine yardımcı olma, geçimlikten, endüstri devrimi devrimi ile hızlanan pazar ekonomilerine geçişte -özellikle para konusunda- ortaya çıktığı gözlenen, Bernard'ın (1981 a: 2) özelleşmiş erkek rolü olarak tanımladığı 'ailenin geçimini sağlayan' rolünü yerine getirme ihtiyacı ile bağlantılıdır. Aile geçimini sağlayan, çalışmayan eş ve çocuklara bakabilmelidir ve çalışanlardan da bu temelde 'aile geliri'ni kazanmaları istenmektedir. İşgücü içindeki kadınların ise sadece kocasının gelirine ek, itibarsal bir ücrete ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir. Bu tüm sınıf düzeylerine uygulanabilir (bak Bose, Bölüm 10).

Eşin rolünün görevleri kompleks olmakla birlikte hakları da komplekstir. Kendi yaşamını kazanamıyorsa ekonomik açıdan desteklenmelidir. Bir eş ve evkadını olarak kendi aktivitelerinin tanınmasını ve ailenin erkeğinin de ev yaşamını sürdürmede kendi payına düşeni yapmasını bekleme hakkına sahiptir. Toplumumuz, kocalardan, karılarına sevgilerini göstermelerini ve sosyal aktivitelerde onlarla birlikte yer almalarını beklemektedir.

Modern Amerika'da eşin (kadının) rolüne eşlik ettiği varsayılan haklardan bir tanesi de fiziksel güvence garantisi ve fiziksel şiddetin yokluğudur. Bu hak Amerika'nın geçmişinde mevcut değildi ve dünyanın tüm kesimlerin de de varolmamıştır (Pleck, 1983). Yakın zamanlarda kamusal ve bilimsel dikkat, geniş çapta üzüntü ile karşılandığı halde, çoğu şekilde 'normal karşılanan' ve yasallaştırılan kadın döğmenin önlenmesine çekilmiştir (Gelles, 1974; Strauss et. al, 1990). Gelles (1980) tarafından özetlenen aile içindeki şiddete ilişkin araştırmanın, aşağıdaki nedensel faktörleri izlediği düşünülmektedir: (1) Şiddet döngüsü (çocukken suistimal edilen insanlar, yetişkinlikte de suistimal etmeye eğilimlidirler) (2) Düşük sosyo-ekonomik statü, (3) Özellikle kocanın işsizliği ve mali problemlerin neden olduğu gerginlik, (4) Sosyal soyutlanma. Alkol de topluluk içinde kiliseyi de kapsayarak, genelde düşük sosyal bütünleşmede olduğu gibi sıklıkla eşlik edici bir faktör olmaktadır (Walker, 1979). çok genel olarak, kültürel destekleyiciler de Sheffield tarafından analiz edilmiştir.

Sosyal bilimcilerin eşit ilgi gösterdikleri bir şeyde suistimal edilen kadının kocaya dönmedeki istekliliğidir. Bunu yapanlar, genellikle işsizdirler, gitmek için başka hiç bir yerleri yoktur ve sevgi ile suistimal eden kişiyi değiştirebileceklerini düşünmektedirler (Sturube ve Barbour, 1984:837). (İnsanı) Tuzağa düşmüş duygusuna sürükleyen alternatif yokluğu, kendini aşağılama ya da harekete geçmede suçluluk duygusu, suistimalci koca ile karısının birlikte kalmasının güçlü faktörleridir. Çocukların yokluğu kadar, ekonomik dayanakların olmayışı ve uzun vadeli bir ilişkiye dair süreklilik çoğu kadına yanlış bir evlilik için bile fazla alternatif olmadığı duygusunu hissettirmektedir (Rubin, 1976).

Modern eşler tarafından beklenen bir diğer hak, evlilik dışı ilişkilerde çifte standardın yokluğudur. Mamafih, monogramik

evli çiftler arasında evli kadınların, evlilik dışı ilişkilerini bildirmede bir görülmekle birlikte, bu tür ilişkilerden yoksunluk ya da (bunlara) girmede eşitlik olmadığı yönünde birçok gösterge vardır, eğilim ise kocaların düşkünlüğü yönündedir (Hunt, 1966, 1974, 1977; Neubeck, 1969; Reis et al, 1980; Saunders ve Edward, 1984; Thompson, 1984).

Genelde söylenirse evliliğin daha sonraki yılları sadece anne babalık sonrası değil fakat emeklilik sonrası periyod da dahil daha durgun olmaya ve ciddi sağlık ve ekonomik sorunların olmadığı (şeklindeki) hoş varsayımlara yönelmektedir. Eğer çift birlikte oturuyorsa, öncelikli 'bitmeyen iş' tamamlanmış, çocuklar büyümüş ve kendi yollarına gitmişlerdir. Geri kalan sorunlar, çiftlerin otuz ya da kırk yıl üzerinde, onları hem ayıran hem de birleştiren münakaşalara devam etme şeklinde alışkanlık haline gelmiş olanlardır.

Karının ve kocanın her ikisinin de hakları, hastalık ve sakatlık durumlarında bakımı içermektedir. Gerçekte kadınlar, erkeklerden daha uzun yaşamaya eğilimli olduklarından ve yaş bakımından koca daha yaşlı olduğunda, kocaya bakan genellikle kadındır. Sakat (yaşlı) bir eşe bakmak az bir dış yardımla birlikte yılları ve büyük bir uğraşmayı gerektirmektedir; uzmanlar bu nedenle, bu tür bir eylemin doğal olduğunu ve yaşlı kadının formel hizmetleri aramada isteksiz olduğunu varsaymaktadır.

BOŞANMA VE DULLUKTA 'EŞ' ROLÜNÜN İZLERİ

Kadınlar terketme, ayrılma, boşanma ve dulluk yoluyla eş olma rolünde bir dönüşüm tecrübe ederler. Derecesel ayrımlar, bir eşin genellikle de kocanın evi ekonomik, politik veya dini sebeplerle terkettiği yerlerde yaygındır. Erkekler tüccar ya da danışman olarak iş seyahatlerine çıkmakta, savaş sırasında (asker) ya da mahkum olarak (Lowenstein, 1984; Mc Cubbin ve Dahl, 1975; Pearlin ve Schooler, 1978), ya da dönemlik işçi ve ilk göçmenler olarak (evde) bulunmayabilmektedirler (Lopata, 1976). Eşin rolü, kişisel etkileşim ve görev ile hakların değişimi derecesel olarak ertelendiğinden, kocanın yokluğu nedeniyle dramatik bir şekilde

değişmektedir. Sadakatsizlikten kaçınma, seyahatten dönen için ev ortamının bakımı ve genelde aile ile ev haberlerini sağlayan yazışma şekilleri gibi bazı yükümlülükler ise kalıcıdır.

Sürekli ayrılık ya da boşanma, değişen derecelerde birçok boyutta eşin rolünü etkilemektedir. Rol genelde bütünsel olarak geri alınmamıştır: Hukuksal olarak hala görünmektedir, hatta eski kocalar, özellikle çocuklarla ilgiliyse yasalar ve diğer yükümlülüklerden dolayı (eşleriyle) bağlantı kurabilmektedirler. Evlilikteki bozulma nedeniyle yaratılan organizasyonluğun derecesi, kadını yaşamındaki rolün merkeziliğine ve dikkat çekiciliğine bağlıdır; birçok sebeplerle kocaya olan bağlılığı yaşam döngüsü bakımından zamanlama, boşanma çerçevesindeki koşullar (örneğin bunu kimin başlattığı ve nasıl birdenbire ortaya çıktığı) eşin anne evkadını ya da arkadaş gibi diğer rolleri üzerindeki etkisi; utancın miktarı, çifte alınan tavırlar ve kadın için mevcut olan alternatif rol ve ilişkiler (Lipman-Blumen, 1977).

Kalıcı ayrılıklar-yani ilişkileri sonuçlandırmak için tasarlanmış olanlar, tüm modern toplumlarda ortaktır. Birleşik Devletler'de boşanmayla sonuçlanan evliliklerin oranı, boşanma oranları geç evlenme yaşı yüzünden 1980'lerde düzeltilmiş olmakla birlikte evlenen her iki kişiden biridir (Sağlık İstatistikleri Ulusal Merkezi, 1985), Bununla birlikte tüm sebeplerden dolayı evlilikte çözülme, beyazlara nazaran zencilerde daha yüksektir; neticede zenci kadınlar, kendi beyaz yaşdaşlarına göre 'eş'lik rolü içinde daha az kalmaktadır.

Evlilikler yine boşanma ile karşılaştırıldığında geçmişe nazaran daha az sıklıkla olmasına rağmen ölümle de çözülmektedir. Boşanmış (kadın) ve dullar arasında bazı benzerlikler vardır (Kitson et al, 1980). Her iki kadın tipi de geçmiş için acı çekmişler ve yalnızlığı dile getirmişlerdir. Boşanmışlar daha büyük bir utanç tecrübe etmişler ve daha az sosyal desteğe sahiptirler; fakat her ikisi de kocanın yokluğunda ve onun yokluğu nedeniyle kadının sosyal alanına giren insanlarla destek sistemlerini ve ilişkiler ağını yeniden inşaa etmek zorundadırlar. Bununla birlikte dullar merhum kocayı çoğunlukla kutsallaştırılmış bir açıdan idealize etme eğilimi taşıırken boşanmışlar eşlerinin ve kendi geçmişlerinin

çok farklı hatıralarını taşımaktadırlar (Lopata, 1981; Kitson et al., 1980). Ölen kocayı aziz konumuna yerleştirme, onun ruhunu, insani eleştiri ve kıskançlıklardan izole etmekte ve onu yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Bununla birlikte bu, onu tanıyan insanlarla gerginlikler yaratabilmekte ve ölen kocanın imajını takdir edemeyen yaşayan insanlarla olan ilişkileri önleyebilmektedir.

Kadın için koca öldüğündeki yaşı, ölüm şekli, kadının bundan haberdar olma şekli ve (ölüm anında) onunla meşgul olması, (bu olayla ilgili) hakkından gelmek zorunda olduğu şeyler gibi, kocanın ölümü çerçevesindeki koşulların sonuçları üzerinde bir hayli tartışma vardır. Daha genç 'zamansız' dullar, diğer kadınlara olduğundan farklı, muhtemelen daha sarsıcı etkilerle karşılaşmaktadırlar (Glick et al., 1974). Neugarten (1968), insanların yaşlandıkça 'dulluk için prova' yaptıklarını ve kendi kocalarının ölümünün etkisini azaltan ve gerçeğine uğrayan arkadaşlarını seyrettiklerini ifade etmektedir. Ağır ağır ölmeye nazaran ani, zamansız ya da beklenen etkilerinin çeşitliliğine rağmen, (bu durum) kolaylıkla atlatılsa bile çoğunlukla sarsıcı olmaktadır.

Amerikalılar insanların aşk için evlendiklerine, bir diğeri için önemli olduklarına ve evliliğin ya kendi intiyaçlarını karşıladığına ya da son verdiğiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle bir eş öldüğünde, geride kalanın kayıp duygusunu yaşaması ve keder, elem içinde olması beklenilmektedir. Ritüellerin kendisi bu toplumda azaltılmıştır (Gorer, 1967). Ölüme, acıya katlanan insanlar, mümkünse (bunlardan) kaçma eğilimi taşımaktadırlar (Glazer ve Strauss, 1965) ve ölen kişi ile tanışmış olan ve yaşayanlar genellikle durumu nasıl idare edeceklerini bilememektedirler. Dulun kendisi, diğerlerini nasıl rahatlatacağını bilememekte ya da böyle bir çabayı sarfetmeyi istemeyecek kadar kendi duyguları ile meşgul olmaktadır. Üzücü işler, ölenin bağından kurtulmayı, ölenin kayb olduğu çevreyi yeniden düzenlemeyi ve yeni ilişkileri şekillendirmeyi gerektirmektedir (Lindemann, 1944: 43). Buna biz, benliği içeren gerçekliği yeniden oluşturmayı da ekleyebiliriz. Tipik olarak 'kendini toplama' şoktan kurtulma ve sonra 'normal' aktivitelerini bıraktığı yerden

sürdürmesi için dula sınırlı bir zaman verilmektedir. Fakat günlük yaşam, geride kalanın kendi duygusal sarsıntısının dışında herhangi birşeyle meşgul olmada başarısız olduğunda kendi sorunları ile birlikte sürüp gitmektedir. Dulun karşılaştığı çoğu acil durumlar ise onda beceriksizlik duygusunu oluşturmakta veya güçlendirmektedir. İlk iş bölümü aniden ortadan kalktığından kadın önceden kocası tarafından yerine getirilen görev ve ilişkileri yüklenmede kendisini yetersiz bulmaktadır. Bir sersemleme ve gücenmeye sürükleyen bu görevlerin çoğu, dulun yeterlilik alanının dışına düşebilmektedir. Genelde de iyi eğitilmiş ve daha çok boyutlu kadınlar, ağır üzüntü periyodunu izleyen yaşamı yeniden yapılandırmada daha başarılıdırlar.

Yalnızlık, kocaya bağlılığı artmış olan kadınlar için temel bir sorun olabilmektedir (Lopata, 1969, 1979). Dul, bir aşk objesi, kendisine bir aşk objesi olaran davranan, önemli bir kimse gibi davranan, bir seksüel eş-kendisi kabul etmese de- sosyal eş, kamusal alanda bir refakatçi, evli arkadaşla olan etkileşimde bir eş, çevresinde zaman ve işin organize edildiği biri ve basitçe 'orada' olan bir kişi olarak kocasını kaybetmiştir. Dullar yine bir eş olma ve yaşam tarzına eşlik eden belirli bir kocanın eşi olma statüsünü de kaybetmişlerdir.

Kadının benlik kavramı üzerinde evliliğin bozulmasının etkisi, bundan başka bir konuyu daha barındırmaktadır (Lopata, 1984). Bir eşe dönüşürken ve (eş) olurken, kadının gerçekliği yeniden oluşturma sürecini başarma kapsamında, işçi sınıfı kadınlarına göre orta sınıf kadınları tarafından çok güçlü olarak hissedilen bir ihtiyacı, rolü kaybettikten sonra, yeniden yapılandırılmalıdır (Lopata, 1984). Çalışmamızda yer alan kocalarına son derece bağlı olan dullar kendilerini benlik duygusu bakımından "hapishane" ile "gidecek bir yer yok" duygu periyodunun üstesinden gelmişlerdir. Artık kendilerini 'eş' olarak görmemekte, 'kızlar' olmaya geri dönememekte ve olumsuz dul kavramı çerçevesinde bir kimlik inşaa etmek istememektedirler. Bir meslekle uğraşan kadınlar, komşuluk ya da akrabalık bağlarıyla tamamen sarılmış olanlarda olduğu gibi daha az boşlukta kaldıklarını söylemişlerdir. Daha genç dullar, küçük çocukların varlığıyla ya da ekonomik

kaynakların yokluğuyla sınırlanmamışlarsa, değişmeyi bildirmeye ve yaşamlarını dönüştürmeye daha çok eğilimlidirler.

EŞ ROLÜNE YENİDEN GİRİŞ

Çoğu kadın için boşanma ve dulluk, yeni bir yaşama başlamada bir fırsat olabilmektedir (Lipman-Blumen, 1977). Evliliğin başgancında çoğu dullarda olduğu gibi (Cherlin, 1981: 26) bir kimse eşlik rolüne yeniden girebilmektedir, kocaları öldüğünde hepsi de yaşlı değillerdir."Altı erkekten beşi ve dört kadından üçü, boşanma sonunda yeniden evlenmektedirler" (Cherlin, 1981: 29). Erkekler kadar, bu statüde on kere daha fazla kadın olduğundan dullar daha az şanslı olmaktadır. Boşanmış erkekler randevulaşmama ya da dullarla evlenmemeyi tercih etmekte ve (erkekler) ikinci defa, dullar için daha yaşlı erkek olduğu halde, daha genç kadınlarla evlenme eğiliminde olmaktadır (Lopata, 1973; Mc Kain, 1969: 15). Daha yaşlı dul ya da boyanmış (kadının) yeniden evlenme olasılığı ise daha düşüktür.

Yeni bulduğu bağımsızlığı yanında, bir kere daha bakım gerektiren bir eşe sahip olma korkusu ya da kutsal merhumun yerini hiç kimsenin dolduramayacağı duygusu gibi birçok nedenler ileri süren bazı dullar ise yeniden evlenmemeyi tercih etmektedirler. Diğer engeller ise toplum mülkiyeti yasalarının olduğu ülkelerde (Proger, 1982) yeniden evlilikle kadının mirasının tehlikeye düşmesi olasılığını içermektedir. Buna ek olarak, daha önceki evlilikten olan çocuklar ya duygusal ya da parasal nedenlerle annelerinin eşlik rolüne yeniden girmesini görmek istemeyebileceklerdir.

Yeniden eş olma rolüne giren genç kadınlar, yeni ilişkiler setinin eklenmesiyle birlikte karmaşık aile yapıları oluşturmaktadırlar. Eş rolü üvey anneninki, yasal olarak yenininki, eski karıninki, çocukların babasının karısının vb. ler olarak yeniden düzenlenmelidir. Evlilik beklentileri ikinci veya üçüncü kedere daha gerçekçi olmaktadır. Aynı zamanda önceki deneyimlerin duygusalıktan sonrası yeni rollere uyumlu birlikte karışmaktadır. Yeniden evlilikler, ilk evliliklere nazaran dullar için bir nebze daha büyük bir şans olmaktadır (Cherlin, 1981).

Eş'lik rolü, kişilikler ve yaşam modelleri değiştiğinden ikinci keredede kaçınılmaz olarak farklıdır. İnsanlar artık daha yaşlıdır ve rol kümeleri farklıdır. Mc. Kain'e göre (1969) emeklilik yıllarında yeniden evlenen insanlar, potansiyel bir eşin gereksinimi konusunda daha açık fikirlere sahiptirler. "Başarılı evlilikler sevgi kadar arkadaşlık ve güvenceyi de temin etmektedir."

ANNE

Annelik rolüne, tüm derinliği ve değişiklikleri içinde doğum, evlat edinme ve çocukların babası ile evlenme yoluyla girilmektedir. Anneliğin görevleri ve hakları, topluma, bunun içindeki anneliğin yeri, kadının özellikleri (örneğin yaş, ırk, evliliksel statü, destek kaynakları) ve çocuğun özelliklerine (örneğin cinsiyet, doğum sırası, fiziksel koşul ve davranış) göre oldukça değişmektedir. "Geleceğin krallarının anneleri" bu rolü, bir köylü yaşam tarzının tekrar etmesi alınmış çocukların annelerinin yaptığından farklı bir şekilde ve farklı sosyal alanlar içinde yerine getirmektedirler. Babalara nazaran, annelerin daha farklı davranması hem psikolojik hem de sosyal faktörlere atfedilebilmekte ve bu atfetme feminist çalışmalar arasındaki canlı tartışmaların konusu olmaktadır (Chodorow, 1978; Lorber et al., 1981; Rossi, 1985).

Annelik, biyolojik bir olaydan daima daha fazla birşeylerdir. Kadınlar niçin anne olmak ister, Psikoanalitik teorinin yardımıyla Chodorow (1978), sosyolojik görüş noktasından Lorber ve Coser ve biyoloji ile sosyal yapı arasındaki karşılıklı etkiye referansı ile Rossi tarafından cevaplandırılan bir sorudur (Lorber et al., 1981). Tıbbi tavsiyeler, çocuğa sahip olup olmama ve ne zaman olma üzerindeki seçim potansiyalitesini büyütmeyle beraber toplumlar, bu tür bir eylemin teşvik edilip edilmemesi konusunda değişmektedirler. Çoğunluğu için (geçerli olmak üzere) kadınların kararları politik, ekonomik yada dinsel olarak hedeflere rehberlik eden erkekler tarafından yaratılan ve desteklenen politikalar yoluyla oluşturulmaktadır. Bu nedenle doğurganlık Romanya'da hakimken, Çin Halk Cumhuriyeti'nde önlenmektedir.

Diğer modern toplumların tersine Amerikan hükümetleri, ailelere asgari bir yardım sağlamaktadırlar (Kameran, 1984). Amerikalıların, bir annenin çocukları için Darülaceze, yetimhane, islahat yada bakıcı ailelere göre, çocuklarına bakmak için daha uygun olduğuna karar verdiği, Yardıma Muhtaç Çocukların Bakımı konulu Beyaz Saray Konferansı 1909' lara kadar olmadı (Leff, 1973; Lopata ve Brehm, 1986). Anneler için sağlanan yardım tipi, kimin "hakettiği" nin sosyal tanımına bağlıdır. Hala iki destek dizisi vardır. Sosyal güvenlik sistemi kocaları sakat ya da ölenleri, evlilik dışı çocuğu olanlar ya da kocaları boşanma, terketme veya mahkum olması nedeniyle olmayan Muhtaç Çocuklar ile Ailelere Yardım'ın damgalanmış alıcılarından ayırmaktadır. Buna ek olarak, federal, eyalet ve yerel yönetimler, annelerin kendi çocuklarına yönelik ihmal etme, cinsel ve fiziksel taciz örneklerindeki davranışlarını yargılama hakkını ellerinde tutmaktadırlar (Handel, 1982; Pfahl, 1978).

Amerikalılar hala anneliğin çeşitli görünüşleri hakkında karışık duygulara sahiptirler. Genç (ler) için ulusal çaplı bir cinsiyet eğitimi programı yoktur; Etkili koruyucular özgürce veya kolayca elde edilememektedir; Kürtaja karşı yaygın ve çoğu kez de sert bir karşıtlık vardır. Hatta bu aynı "yaşam-yanlısı" güçler, çocuklarını yetiştirmede annelere yardımcı olacak destek politikalarını reddetmektedirler.

Gerçekte bu toplumdaki annelik rolünün görev ve hakları imajın tam doğru olmamasına ve günümüzde Birleşik Devletler'deki ailelerin % 10'undan daha azını karakterize edebilmesinerağmen, 1950'lerdeki 'mükemmel' aile imajını idealize etme ile kuşatılmıştır. Üstelik 1950'ler Amerikan tarihinde kendi türünde tek olan bir periyodu (Cherlin,1981; Skolnick, 1983). Bu zamanın utopyan ailesi, ekmeği kazanan bir koca/baba, köpekleri Spot ile suburban bir evdeki doğal ebeveynleri oldukları çocukları ile birlikte (yaşayan) evhanımı bir anneden oluşmaktadır (Skolnick, 1983). Anne devamlı olarak, ailesinin yeterli şekilde mükemmel olmadığından endişe etmekte ve başka bir kimsenin bunlara sahip olmadığını düşünmektedir. Kısmen yeni feminist hareket ve kadınların kendi deneyimleri üzerine temelli eylemleri

nedeniyle bu mistiğin dikkatle incelenmesi geçmiş yirmi yıl içindedir. Ailesel şiddetin kabul edilmesi ve boşanma frekansı, karı ve koca, anne ile baba rollerinin daima tartışma ve değişmeyi talep eden zor şeyler olduğunu gözler önüne sermektedir. Yine anne ve eş rollerinin kaçınılmaz olarak birbirine bağlı olduğu da açıktır. Bununla birlikte annelik rolüne giren bir kadının, kaçınılmaz olarak baba tarafından ekonomik olarak destekleneceği varsayımı çerçevesindeki sosyal yaşam örgütlenmesi, yoksulluğun femininleşmesine önderlik etmektedir. Kamerman tarafından da özetlendiği gibi (1984: 250)

Tek ebeveynli, kadının liderlik ettiği aileler, 1982' de ABD' deki tüm yoksul ailelerin hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. Tüm çocuklu ailelerin beşte biri olmalarına karşılık, tüm çocuklu yoksul ailelerin yarıdan fazlasını (%53) temsil etmektedirler. Bunun da ötesinde ABD' de yüzdeler, sadece çocuklu kadın ebeveynli ailelerin lüzumundan fazla yoksulluk riski içinde olmadığını, fakat geçmiş bir iki yıl içinde yoksulların da önemli bir şekilde arttığını göstermektedir.

Anne olmak, gerçekliğin yeniden oluşturulmasını, benliğin yeniden tanımını gerektiren kompleks bir deneyimdir (Oakley, 1979; Lopata, 1971). Çocuk bakımını paylaşan aktif bir kocaya sahip olan birine göre, onu eşlik rolüyle birleştirmeyen genç bir kadın için bu zordur. Kocanın desteği olmaksızın çok genç yaşta anne olmak, öğrenci ya da çalışan biri olmak gibi sosyal roller için de önemli sonuçlara sahiptir (Childman, 1980). Hala evli olmayan annelerin hem beyaz hem de beyaz olmayan özellikle de teenage (13-20 arası)' lerde son yıllarda dramatik bir şekilde artmaktadır (Cherlin, 1981). Toplum, geçmişte bu tür kadınlar için destek sağlamamıştır, şimdi sadece genç anneye en azından eğitimini tamamlamasına ve bazen de iş bulmasına yardım eden çok az sayıda okul sistemi vardır (Genovese, 1983). Gerçekten de zenci toplumunda, evli olmayan genç annelerin durumu, akrabalık bağları, kocanın yokluğunda yardımcı olduğundan, evli olanlara göre sosyal destek sağlama bakımından çok daha iyidir (Staples ve Mirande, 1980; Ladner, 1971).

Feminist yazım, tüm cinsel zenginliği (gendered richness) içinde anneliği bugünlerde yeniden gözden geçirmektedir. Ruddick (1982), anneliğin günlük aktivitelerinin, özel bir 'anneliğe özgü düşünme' ürettiğini ileri sürerken, Rossi (1985) annelik duygularının 'doğallığı' nı vurgulamaktadır. Chodorow ve Contratto (1982) son feminist yazımda, kendi dölünün sonuçlarını etkilemede çok güçlü olan 'mükemmel bir anne fantazisi'ni yaratan bazı psikolojik konuları eleştirmişlerdir. Çok güçlü bir anne fikri, korku ve tüm başarısızlıkları (anneyi) onu kabahatli görmeye yinelenen bir eğilim oluşturacaktır. Anneliğin Tekrarlanması (The Reproduction of Mothering) adlı çalışmasında Chodorow'un tezi etrafındaki tartışma, anneden ayrılma sürecine bağlandığından (hem kız hem de oğlanlar için ilk derin sevgi-bağlanma) bir ölçüde, cinsiyet farklılıklarının kendi psikoanalitik farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Oğlanlar kendi farklı cinsiyetlerinden dolayı, kendi türdeşliklerin bastırarak bir şekilde kesin olarak (birbirinden) ayrılabilir ve ayrılmalıdır. Kızlar kendi anneleri ile bir cinsel kimliği paylaştıklarından türdeşlik üzerine kurulu bir kişiliği geliştirmede daha az keskin bir şekilde ya da tamamen ayrılır ve böylece çocuk yetiştirmek kadar anneliği bir kuşaktan diğerine tekrarlama kadının özel bir görevi olur. Lorber et al. (1981), anneliğin sosyal ve kültürel ödüllere işaret ederken, Huber (1980) bu tür ödüllerin Birleşik Devletler'de gerçeğe göre daha çok sembolik olduğunu vurgulamaktadır. Açıkça annelik toplumumuzda ve feminist yazarlar arasında belirsiz bir şekilde anlaşılmıştır (Chodorow ve Contratto, 1982).

Annelerin, çocukların özel bakıcıları olmaları gerektiği ısrarı, doktor randevusuna gitme, konferanslara devam etme gibi rutinler kadar acil durumlar içinde geçerli (olmak üzere) roller evin dışına uzatılmış bir yükümlülüğü gerektirdiğinden, güçlü bir rol çatışması olasılığı oluşturmaktadır. Günümüzde hem çalışan hem de baba olan bir erkek için rol çatışması üzerinde odaklaşan bir yazımın olmaması ilginçtir. Okullar henüz, çalışan anneler veya öğrencileri daha erken bırakmada özgür olma ya da tamamen sınıfları iptal etmek için düzenlenmemiştir. Babaların çocuklarına bakmak için işlerini bırakması nadiren olsa da duyulmaktadır, bu

ile son zamanlarda femiñistakım tarafından incelenen bir cinsiyet tarafgirliğidir (Thorne ve Yalom, 1982).

Annelik rolü, çocuklar büyüdüğünde değişmekte, yeni sosyal roller eklenmekte ve sosyal alanında küçük bir değişiklik olmaktadır. Ev içinde rol ilişkileri diğer kişiler varlığı yoluyla etkilense de, çocukların fiziksel bakımının, özellikle bu kişiler erkekse, onlar tarafından yapıldığına ilişkin bir kanıt da bulunmaktadır. Diğer kadınlar bir akraba ya da anne ile lezbiyen ilişkide bulunan biri, çoğunlukla büyük bir yardımcıdır. Homoseksüel ana babalık ilginç fakat yedek bir konu olarak kalmaktadır (Blumstein ve Schwartz, 1983).

Annelik rolünün ilk analizleri, çocuklar evden ayrılmaya başladıklarında 'boş yuva' döneminin bir depresyon oluşturabileceği sonucuna varmaktadır. Bart (1973), hastahaneye kaldırılması gerekli olan çok sayıda depresyon geçirmiş orta sınıf kadının-kendilerinin cinsiyetlendirilmiş benlikleri temelinde-anne olarak merkezi kimliklerini kaybettiklerini ve aynı düzeyde gayret ve etkide yoğunlaşmada diğer belirgin rollerin olmadığını bulmuştur. Bununla birlikte, son araştırmalar da artan refah duygusu, çocuk yetiştirmenin verdiği rahatlık ve yeni seçeneklerle ilgili heyecanlarla birlikte çoğu kadının orta yaşlarını çok olumlu olarak yaşadığını öne sürmektedir.

Çağdaş Amerika'da anneliğin görev ve sorunları üzerinde odaklaşma, rolün hak ve ödülleri ihmal etmeye de öncülük etmektedir. Aynı zamanda anneliği idealleştirilmesi, cinsel tabakalaşma (gender stratification) sistemi içinde kadınların zorunlu ikincilliğini belirsizleştirmektedir. Yeni feminist hareketin ilk liderleri, özellikle şu an örgütlendikleri biçimde, kadınları çok sınırladığını hissettiren anneliğe (ilişkin) olumsuz bir bakışa yönelimlidirler (Chodorow ve Contratto, 1982). Çoğu olumlu görüşler ise, araştırma dökümanları olarak, çocukların özellikle de kızların yaşamının sonlarında her türlü desteği sağlayanlar olarak önemi yönünde ortaya çıkmaktadır (Lopata, 1973,1979). Bununla beraber kompleks ve kalıcı olarak annenin rolü- deneyimi ve yeterlilik duygusunu sınırlayıp genişleterek, daima değişen bir matriks içinde sorumluluk ve ödülleri birleştirek, kolay kategorilerden kaçarak- gerginlik yaratmaya devam edecektir.

KAYINVALİDE, ÜVEYANNE VE BÜYÜKANNE

Anneliğin rolü tipik olarak kayınvalideliğin kabalaştırılması yoluyla gösterilen pek de hoş olmayan bir durum olarak kayınvalideliğe dönüşme ve (kayınvalide) olma sürecini içermektedir. Bu, rolün yapısal belirsizliği bakımından genelde kolaylıkla yorumlanabilmekte ve genelde erkek yorumcularca uygulanan Freudyan modeldeki gibi yaşlı kadının aşağılanması genelleştirmektedir (Bernard, 1975: 141).

Bir kadın, daha önce evli bir erkekle evlendiğinde etkili bir tonda ve kendi tek ilgi düzeyi ile birlikte üveyannelik rolünü üzerine almıştır. Modern Amerika'da, geçmişe ve diğer toplumlara karşı olarak üveyannelik, öz annenin ölümünden ziyade, çoğunlukla boşanma sonrasında ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak himaye etme eğilimleri nedeniyle çoğu üveyanneler, tam zamanlı veya tüm annelik hak ve görevlerini yerine getirmektedirler. İlk evlilikten olan çocuk, hala kendi annesine bağlıdır ve çoğunlukla da babasının yarattığı bu yeni birime (yeni aileye) öfkeli. Babanın yeni evliliği coğrafi bir hareketlilik ile sonuçlansa bile bağlılık hala olduğu gibi kalabilmektedir. Kadın, erkeğin ve ortak çocukları da dikkat çekmek için yarışmaktadırlar. Üstelik üveyanne, Sindrella hikayesinin kötü anne tipik örneği ile de savaşmak zorundadır.

Çoğu anneler, çocuklar evliliği geciktirdiklerinden dolayı her ne kadar geç yaşlarda olsalar da, büyükanne olacaklardır. Ters olarak uzun yaşam beklentisi, büyük ebeveynler (grandparents) oluşturma olasılığını arttırmaktadır. Büyük anne- babalık, tüm üç kuşağın yaşları itibarıyla büyük ölçüde değişme yaratmaktadır (Robertson, 1977). Göreli olarak genç büyük annelerin, üçüncü kuşak küçükken, çocuk bakımı için fazla zamanları olmayabilmektedir ancak daha büyük torunlar, özellikle birlikte oturma durumunda, hem sorunların hem de mutluluğun kaynağı olabilmektedir. (Bu) rol birçok avantajlara da sahiptir. İlişki, torunun geleceğinin sorumluluk yükünü taşımamakta, çoğu duygusal üzücü çatışmadan muaf olmakta ve geniş bir periyotta, üç kuşak içinde çok az yaşlı insan yaşadığından etkileşim aralıklı olmaktadır.

ÖZET VE SONUÇLAR

Bu makale, kadının temel aile rollerinin yaşam akışının bazı görünümelerini incelemiştir. Vurgulama Amerikan kadınları ve başlıca beyaz olanlar ile azınlık olmayan aileler üzerindedir. Bununla birlikte konu bu temel varyasyonlar olmasa bile, en büyük farklılıklardan biridir.

Son araştırma ve teorik analizler, kadınlar ve aile rolleri hakkındaki bazı kabullenmeleri yeniden incelemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası 'Feminin Mystique' (Friedan, 1963) çağ- bütünsel olarak aile rollerine ve bu rollerin içeriğinin idealize olmuş versiyonuna bağlanan kızlar ve kadınların 'normal' olan cinsiyetinin çok boyutlu imajını şekillendirmiştir. Kız evlatlar annelerinden, özellikle bu kurumun (aile) dışındaki ve sadece derecesel olarak görülen diğer bağlılıklar ıı birlikte nasıl geleceğin anneleri olacaklarını öğrenmektedirler. Doğumla, bir kız olarak kimliklendirilme yoluyla, geleceğin eş ve annesinden, davranış ve benlik ile ilgili geleneksel imaja uyması beklenilmektedir. Cinsiyet, tüm rollerin ayıklanmasında ve bunlarla ilişkilerde geniş bir kimlik olarak işlev görmektedir.

Feministler ve diğerleri Amerikan ailesinin bu imajının sahteliğine dikkat çekmektedir. Çoğu kadın evlilik ve annelik sonrası paraya ihtiyacı olduğu için ücretli bir işe devam etmek zorundadır. Boşanma, mahkeme kararlı çocuk yardımını ödemedi babanın başarısız olması neticesinde, çoğu kadını yoksulluğa ya da onların bakımı için çalışırken aynı zamanda onlarla ilgilenmeye sürüklemektedir.

Kadınlar evlilik içinde daha fazla hak talep etmeye başlayıp, daha fazla eğitilip, ev dışında iş dünyasıyla direkt olarak ilgili olmaları neticesinde daha güç kazandıklarından, eş rolü sosyolojik inceleme altına alınmıştır. Aynı zamanda kocanın mesleğine ve ailenin statüsüne ne kadar yardımcı olduğunu gösteren ev içinde çalışma da, yeniden gözden geçirilmiştir.

İzole edilmiş çekirdek aile, çoğunlukla ev ve kaynakları arasında bir bağlantı olarak hizmet gören ev kadınlarının faaliyetleri aracılığıyla, toplulukla tamamen bağlantılı olarak

gösterilmiştir. Araştırmalar yine aile üyelerinin tipik olarak ev içindeki işleri paylaşmadıklarını da göstermiştir.

Cinsel tabakalaşma ve bunun kadın rolleri ile onlar için mevcut kaynaklar üzerindeki etkisi, kızları erkek hakimiyetli dünyayı ve kızlar ile oğlanların farklı yetiştirilmelerini ve hem günlük hem de yaşam akışına karşıt hayat olaylarını şemalaştırmayı kabule sosyalize ettiğinden, eleştirel bir inceleme altına alınmıştır. Kadınların ev içinde çalışmasını değerli bir şey olarak kabul etmeme, gelir getiren erkeğe, baba sonra da koca olarak, bağımlılıkla sonuçlanmaktadır. Sosyal güvenlik ve gelir kazanma olasılığı, gerçi aynı işi yapan bir erkeğe göre daha alt düzeyde olsa da, en azından orta yaş kadınlarını, kendi çocuklarına bağımlılıktan kurtaracak ve daha sonraki hayatında bağımsız yaşamasını sağlayacaktır.

Birçok kurumsal boyuttaki rollere bağlanmaya çalışan kadınlarda rol çatışması üzerine, artan sayıda araştırma olmakla birlikte, bu çatışmanın çözüldüğü çeşitli yollar hakkında gerçekten daha fazla bilgiye ihtiyacımız vardır. Yine, tercihen boylamsa çalışmalar yoluyla, kendi büyüme ve çelişki döngüsü üzerinde değiştiğinden ailenin sosyopsikolojik içeriğini de bilmemiz gerekmektedir. Aile sosyolojisi, kendilerinin özel uzmanlık alanı olduğu varsayıldığından 'Kadın Sosyolojisi' olarak adlandırılmıştır fakat bu varsayım yeniden gözden geçirilmektedir.

Yine kadınların aile rolleri ile yaşamın ekonomik yönünü programlama arasındaki ilişki hakkında da daha çok bilgiye ihtiyaç vardır. Aile içinde kadınların temel rollerinin herbirinin aile biçimi, sosyal hareketlilik, buna ek aile üyelerinin ayrı yaşama, boşanma ve ölüm yoluyla yer değişimi gibi varyasyonlarla etkilenmesine ilişkin şekillerdeki bir araştırma da eşit önem taşımaktadır ve ne de aile kompozisyonunun tüm roller üzerindeki etkisini görmezlikten gelebiliriz. Örneğin aile dinamiği tamamen kız veya tamamıyla oğlanlar tarafından nasıl etkilenebilir?

Birkaç yıl içinde, küçük çocukların anneleri olan kadınların aile rollerine dikkat edilmesi ilginçtir ve bu rol önemini kaybettiğinde, izleyen 10 yıl içinde haklarında gerçekten ne kadar

şey bilinmektedir? Koca merkezli (Husband- focused) kadınlar kimlerdir? Rol hiyerarşisi, buna ek olarak (sosyal) alan üyelerinin ayrılması ya da yerine geçme zaman boyunca nasıl değişmektedir? Hala yanıtlanmamış ve hatta tanımlanmamış birçok soru vardır. Bununla birlikte aile literatürü, asla gerçekten varolmamış aile ve kadının ailesel rol stereotiplerinden kendisini azat etmeye başlamıştır. "Her şeyi olan" kadınları gibi yeni stereotiplerin ikame edilmemesi ise ümidimizdir.

DİPNOTLAR

- 1) Sosyal rol kavramının bu kullanımı, Znaniğki (1965) tarafından geliştirilmiştir. Kavramın diğer bir versiyonuna göre bunu çok daha kullanışlı buldum.
- 2) Bu bölüm, tümü Metropolitan Chicago' da idare edilen, Amerikan kadınlarının katıldığı dört çalışmaya işaret etmektedir. İlki, 1956' da başlayıp, 1965' e uzanan, en azından high-school öncesi bir çocuğa sahip olan tam zamanlı ev hanımlarıyla görüşmelerden oluşmaktadır. İki dullarla ilgili çalışma, ilki rol değişmesi ve diğeri destek sistemleri ardı sıra gelmektedir. Sonuncu alışma 1970' lerin sonunda yapılmış ve 25-54 arası kadınlarda 1877' lik geniş bir örnekleme içermektedir. Çalışma, kadınların iş ve aile rollerine değişen bağimliliği (commitments) zerinde yoğunlaşmakta ve Sosyal Güvenlik Heyeti (Contract SSA 600-75-0190) tarafından desteklenmiştir. Dr. Henry Brehm SSA' nın proje yöneticisidir; Helena Z. Lopata baş araştırmacıdır ve Kathleen Fordham Noor, yönetici vekilidir. Chicago, Illinois Üniversitesi Survey Araştırma Laboratuvarı personeline, Chicago Coyola Üniversitesi Sosyal Roller Karşılaştırmalı alışma Merkezi yelerine teşekkürlerimi sunarım.
3. Kadınlarla ilişkin anne ile çalışan (cretli) rolleri arasındaki çatışmayla ilgili literatür çok geniş olduğundan burada kapsanması imkansızdır.